

In het licht van al deze beschouwingen is het misschien niet overdreven te stellen dat Thøekudides' werk een 'oertekst' is van de geschiedschrijving, zoals C. Verhoeven, Plato's Allegorie van de Grot een 'oertekst' van de filosofie noemt, dat wil zeggen : één van de grote bronnen die ons wijsgerig denken steeds heeft geïnspireerd.

Em. JANSSENS

\* \* \*

### IN DISCUSSIE MET KANT

Hans Reiner, *Duty and Inclination. The Fundamentals of Morality Discussed and Re-defined with Special Regard to Kant and Schiller*. Den Haag. Martinus Nijhoff (Phaenomenologica 93), 1983, XVI + 306 blz., Hfl. 125, ISBN 90 247 2818 3.

Dat men in het opstellen van een moraalfilosofie zich met Kant inlaat, blijft onvermijdelijk als men ernstig werk wil schrijven. Natuurlijk is de hoogleraar van Königsberg niet de enige die over het ethische zinnig heeft gedacht. Vóór hem moet men zeker aan Aristoteles, Augustinus, Thomas van Aquino, Spinoza denken, en na Kant aan Hegel, Kierkegaard, Marx, Freud en Levinas. Maar we kunnen het in geen geval zonder Kant stellen. Zijn *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, de *Kritik der praktischen Vernunft*, de *Kritik der Urteilskraft* (vooral het tweede deel), zijn *Religion en Metaphysik der Sitten* blijven één voor één mijlpalen in de geschiedenis van de reflectie op het ethische. Dat nu tussen vele anderen ook Hans Reiner zich grondig met het oeuvre van Kant wenst te confronteren, behoort nu eenmaal tot zijn noodzakelijke 'vooroeffeningen'. In het historisch-kritische gedeelte (blz. 1-87) wordt deze vooroefening uitgewerkt. Het tweede deel van *Duty and Inclination* van Hans Reiner bevat een systematische analyse van het morele behoren. Het boek wordt afgerond met een aantal bijlagen, artikelen die bij het thema van het boek passen.

Het boek dat hier voorligt, is een vertaling van *Pflicht und Neigung* dat in 1951 is verschenen en in 1974 een herziene heruitgave heeft gekend en onder de titel *Die Grundlagen der Sittlichkeit* werd gepubliceerd. Het oorspronkelijke boek bevat vijf hoofdstukken, maar de hier voorliggende vertaling van Mark Santos kent er slechts vier. Het vijfde, met een schets van een empirisch onderzoek, is in de vertaling niet opgenomen.

De auteur, Hans Reiner (°1896) behoort tot de fenomenologische school; studeerde bij Husserl, bij wie hij in 1926 promoveerde, en bij Heidegger. Zijn moraalfilosofisch werk situeert zich echter vooral in het vlak van de waardenethiek, een materiële axeologie die destijds ook door Max Scheler, Nicolai Hartmann en bij ons ook Edgar De Bruyne en meer recentelijk (voor een deel) door Jaap Kruithof is beoefend. Hans Reiner wil in dit domein zijn eigen bijdrage leveren.

Hans Reiner wil Kant corrigeren, omdat hij de auteur van de *Kritik der praktischen Vernunft* uiteindelijk te formeel vindt. Het morele behoren wil hij meer materieel, naar de inhoud beschreven zien. En in dit perspectief wil hij de relatie zien die tussen het morele en de wensen en wilsacten bestaat. Uiteindelijk wil Reiner veel meer rekening houden met de verhouding tussen plicht en neiging — vandaar de titel van dat boek.

Tegen deze achtergrond kan Reiner het onmogelijk met Kant eens zijn — Kant, wiens werk hij briljant, maar vals noemt, onhoudbaar in zijn geheel, maar dat toch belangrijke inzichten bevat. Kant is voor hem bruikbaar als zijn standpunten gemilderd worden en bijgevolg ontdaan van de radicale dimensie. Heel wat commentaren van Reiner op het werk van Kant, getuigen van accuraat lezen en interpreteren. Maar er is wel een lacune: de auteur houdt toch te weinig rekening met het feit dat Kant geen onmiddellijk-praktische moraal heeft willen formuleren. Kant is een transcendentiaal-filosoof, dat wil zeggen dat hij, vertrekkend van de werkelijkheid van de plicht, de noodzakelijke mogelijksvoorwaarden voor de categorische imperatief heeft willen beschrijven. Hij heeft zich de vraag gesteld: wat moet ik denken om de realiteit en de draagwijdte van de plicht te begrijpen? Daarom moet men, bijvoorbeeld de eerste hoofdstukken van de *Grundlegung* steeds tegen de achtergrond van het derde lezen. Hij wou niet een empirie of een logica van de plicht, maar radicaler: de metafysische voorwaarden van de plicht achterhalen. Filosofisch ambitieus, maar voor de kennis van de reële praktijk van de plicht is dit project eerder bescheiden. Die bescheidenheid van Kant heeft Reiner te weinig onderkend. Daarenboven blundert de auteur als hij op bladzijde 86 betwist dat Kant geen ernstige visie op de vrijheid en op het kwaad heeft. Hoewel Reiner hier en daar uit de *Religion* citeert, vermeldt hij nergens het traktaat over het radicale kwaad. Welnu, dit is onaanvaardbaar in een studie over de ethica van Kant.

In dit zelfde eerste (kritisch-historische) deel, dat uit twee hoofdstukken bestaat, gaat Reiner verdienstelijk in op Schillers discussie met Kant. Schiller introduceert de morele schoonheid — hoewel Plato die ook al ter sprake bracht in zijn dialogen — en tracht op die manier Kants moraalfilosofie, waarvoor Schiller een enorme bewondering heeft, te verruimen.

In het tweede deel van het boek wil Reiner zijn eigen systeem uitwerken. In zijn opzet is hij heel wat ambieuzer dan Kant. Hij wil meer dan transcendentiaal-filosofie en in zijn onderzoek empirie en rationaliteit combineren. In het empirisch onderzoek wil hij nagaan welke de feiten van het morele bewustzijn zijn, meer bepaald in de specifieke maatschappelijke groepen, vandaar dat hij voor cultuur-studie pleit. Niettemin blijft hij van oordeel dat de onderzoeker zijn eigen moreel bewustzijn als uitgangspunt moet nemen om uiteindelijk, via zijn methode van empirie en rationaliteit de universele fundamente van de moraliteit te ontdekken. Kan Reiner wel echt aan het relativisme ontsnappen?

De beschrijving van het 'morele materiaal' moet volgens Reiner aan de strenge eisen van de fenomenologische zakelijkheid beantwoorden. De notie van de objectieve waarde en haar rangorde krijgt hierin een sleutelpositie. Vervolgens komen de vragen in verband met autoriteit, autonomie, goed en kwaad, juist en verkeerd, plicht en neiging aan bod. De relatie tussen deze laatste twee termen tracht de auteur te beschrijven aan de hand van enkele suggesties uit de karakterologie (in het bijzonder bij Klages).

Het werk van Reiner dateert in de zin dat hij nauwelijks of niet gebruik maakt van meer recente literatuur en geen beroep doet op de verworvenheden van de hermeneutiek. Men zal tevergeefs naar een discussie met Hans-Georg Gadamer, Emmanuel Levinas, Paul Ricoeur of Jürgen Habermas zoeken. De samenstellers van het boek hebben hieraan enigszins willen verhelpen door de inlassing van de Engelse vertaling van enkele meer recentere artikelen van de auteur. In het essay over de aanpassing van de fenomenologische methode aan, en haar verfijning als methode voor de ethiek

(blz. 251-261) kan men enkele gelukkige aanvullingen vinden, onder meer de beklemtoning van de bijdrage van de taal in het ethisch en moreel bewustzijn.

Tenslotte nog dit : in het Nederlands taalgebied is Hans Reiner geen onbekende. Destijds (1969) gaf Het Spectrum in haar (nu gedegeneerde) aula-reeks de vertaling uit van grote fragmenten uit zijn 'Philosophische Ethik' en zijn 'Gut und Böse' onder de titel *Wijsgerige ethiek*. Het boek is een verdienstelijke introductie tot de studie van de moraalfilosofische stelsels.

Jacques DE VISSCHER

\* \* \*

## FILOSOFIE EN POLITIEK

Adriaan Th. Peperzak, *Philosophy and Politics. A Commentary on the Preface to Hegel's Philosophy of Right* (International Archives of the History of Ideas), Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1987. 150 blz., Hfl. 95. ISBN 90 247 3337 5.

Met de filosofie van G.W.F. Hegel is er iets merkwaardigs aan de hand. enerzijds — Merleau-Ponty heeft dat al vastgesteld — is het wijsgerig denken van de jongste honderdvijftig jaar grondig door Hegel getekend. Het gaat daarbij meestal (momenteel zeker) om een kritiek, een poging om aan Hegel te ontsnappen. Anderzijds wordt vrij lichtzinnig met Hegel omgesprongen, zodat het anti-hegelianisme vooral een rethorisch programmaverklaring blijft. De slordigheid waarmee Hegels teksten gelezen worden zou echter, zo wordt beweerd, teken van zelfstandig en creatief denken zijn !

Er is daarom behoefte aan gedegen commentaren, die zich door Hegels vaak moeilijke tekst laten 'vormen', dus ook door het tempo van het begrip zelf laten 'afremmen', en zo de betekenis van Hegels problematiek proberen te begrijpen en voor een filosoferen hic et nunc te bevragen. Peperzaks uitleg van de *Vorrede* tot de *Grundlinien der Philosophie des Rechts* is een aanzet. Het gaat hier om een (weliswaar niet vlekkeloze) vertaling en (licht gewijzigde, met een ruimer notenapparaat en een uitgebreide bibliografie) versie van *Filosofie en Politiek*, Baarn, Ambo, 1981.

Na een inleiding waarin de auteur naar aanleiding van de gebruikte titels van het handboek ingaat op Hegels kritiek van het natuurrecht en de opzet van een rechtsfilosofie (p. 1-13), een schets van de historische achtergrond (p. 15-31) en een schematische weergave van de structuur van het voorwoord (p. 33-40) volgt de Engelse tekst en de commentaar bij elke alinea. Voor die Engelse tekst baseert Peperzak zich op de vertaling van T.M. Knox, *Hegel's Philosophy of Right*, (Oxford Univ. Press, 1952). Op sommige plaatsen zijn wijzigingen (verbeteringen) aangebracht, die in het notenapparaat worden signaleerd.

In het eerste deel (al. 3-11) voert Hegel een polemiek met de — op dat moment succesrijke — gevoelsfilosofie, die zweert bij een onmiddellijk weten. Het proces van die 'seichte' filosofie betreft zowel haar theoretische aspecten als haar praktische consequenties. De meest geruchtmakende vertegenwoordiger was J.H. Fries, de ideoloog van de zogenoemde *Bursenschaft*, maar ook de theoloog De Wette moet het ontgelden.